

ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy
2010, Volume: 5, Number: 2, Article Number: 4A0022

NATURE SCIENCES

Received: June 2009
Accepted: March 2010
Series : 4A
ISSN : 1308-7282
© 2010 www.newwsa.com

Hulusi Karagel
Döndü Üçeçam Karagel
Firat University
hulka2367@hotmail.com.tr
Elazig-Turkey

**DEVREK İLÇESİ'NDE YERLEŞMELERİN KURULUŞ YERİ SEÇİMİNDE ETKİLİ OLAN COĞRAFI
FAKTÖRLER**

ÖZET

Devrek ilçesinde yerleşmelerin kuruluş yerlerinin belirlenmesinde pek çok coğrafi faktör bir arada etkili olmuştur. Ancak bu faktörlerden bazıları yerel ölçekteki baskın karakterleri nedeniyle daha fazla ön plana çıkmışlardır. Bunlar arasında litolojik özellikler, yüzey şekilleri, yükselti, eğim, engebe ve bakı koşulları, bitki örtüsü, hidrografik özellikler, iklim koşulları,...vb gibi doğal faktörlerin yanı sıra; ulaşım güzergâhları ve ulaştırma koşulları, hâkim ekonomik faaliyetler ve yerleşmelerin nüfus büyüklükleri,...vb gibi beşeri ve ekonomik özellikler sayılabilir. Devrek ilçesinde nüfus ve yerleşmelerin dağılışı üzerinde etkili olan en önemli doğal unsur akarsular, en önemli beşeri unsur ise ulaşım şebekesidir.

Anahtar Kelimeler: Devrek İlçesi, Kuruluş Yeri, Doğal, Beşeri Ve Ekonomik Faktörler, Kır Yerleşmeleri, Kasaba Yerleşmeleri, Şehir Yerleşmesi, Sosyo-Ekonomik Yapı, Birincil Geçim Kaynakları

GEOGRAPHICAL FACTORS EFFECT TO ESTABLISH OF THE SETTLEMENTS IN THE COUNTY OF DEVREK

ABSTRACT

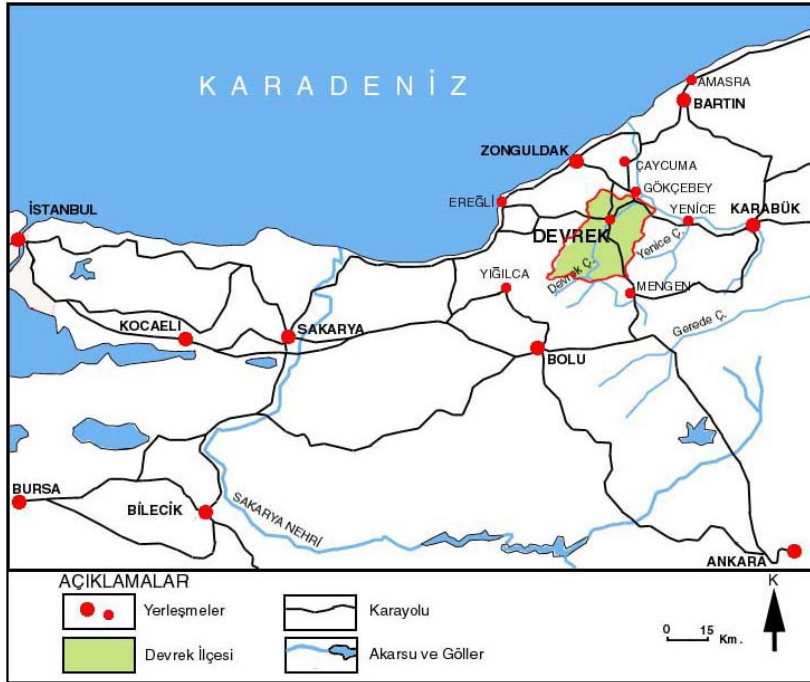
In specifying the settlement places in the county of Devrek, many geographical factors have been effective. But some factors are more important because of dominant characters in the local place. The natural factors are litologic property, morphography, height, slope, unevenness and conditions of exposition, plant cover, hydrographic property and local meteorological observations and so on. In addition to these, some humane and economic factors are conditions of transportation, dominant economic activities and population gravities of the settlements. The most important natural factors are rivers, the most important human factor is transportation which influence dispersal of settlements in the county of Devrek.

Keywords: County of Devrek, Founding Place, Natural, Human and Economic Factors, Rural Settlements, Town, City, Social-Economic Structure, Primary Living Source

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Araştırma sahası olan Devrek ilçesi, ülkemizin kuzeybatısında, Karadeniz Coğrafi Bölgesi'nin Batı Karadeniz Bölümü içerisinde ve Zonguldak il idari alanının güneyinde yer almaktadır. İlçe, idari sınırları itibariyle kuzeyde Zonguldak merkez ve Gökçebeş ilçeleri, doğuda Karabük merkez ve Yenice ilçeleri, güneyde Bolu'nun Mengen ve Yığılca ilçeleri ve batıda Ereğli ilçe sınırları ile çevrelenmiştir. Fiziki sınırları itibariyle; kuzeydoğuda Yenice ve Devrek çaylarının birleştiği akarsu kavşağı, doğuda Yenice Dağları, güneyde Bolu Dağları ve batıda Ereğli Dağları'na ait birimlerle doğal olarak sınırlandırılmış olan ilçe, adeta "Zonguldak Taşkömürü Havzası" içerisindeki bir yöreyi meydana getirmektedir (Şekil 1 ve 2).

Şekil 1. Devrek İlçesi'nin lokasyonu
(Figure 1. The Location of Devrek county)

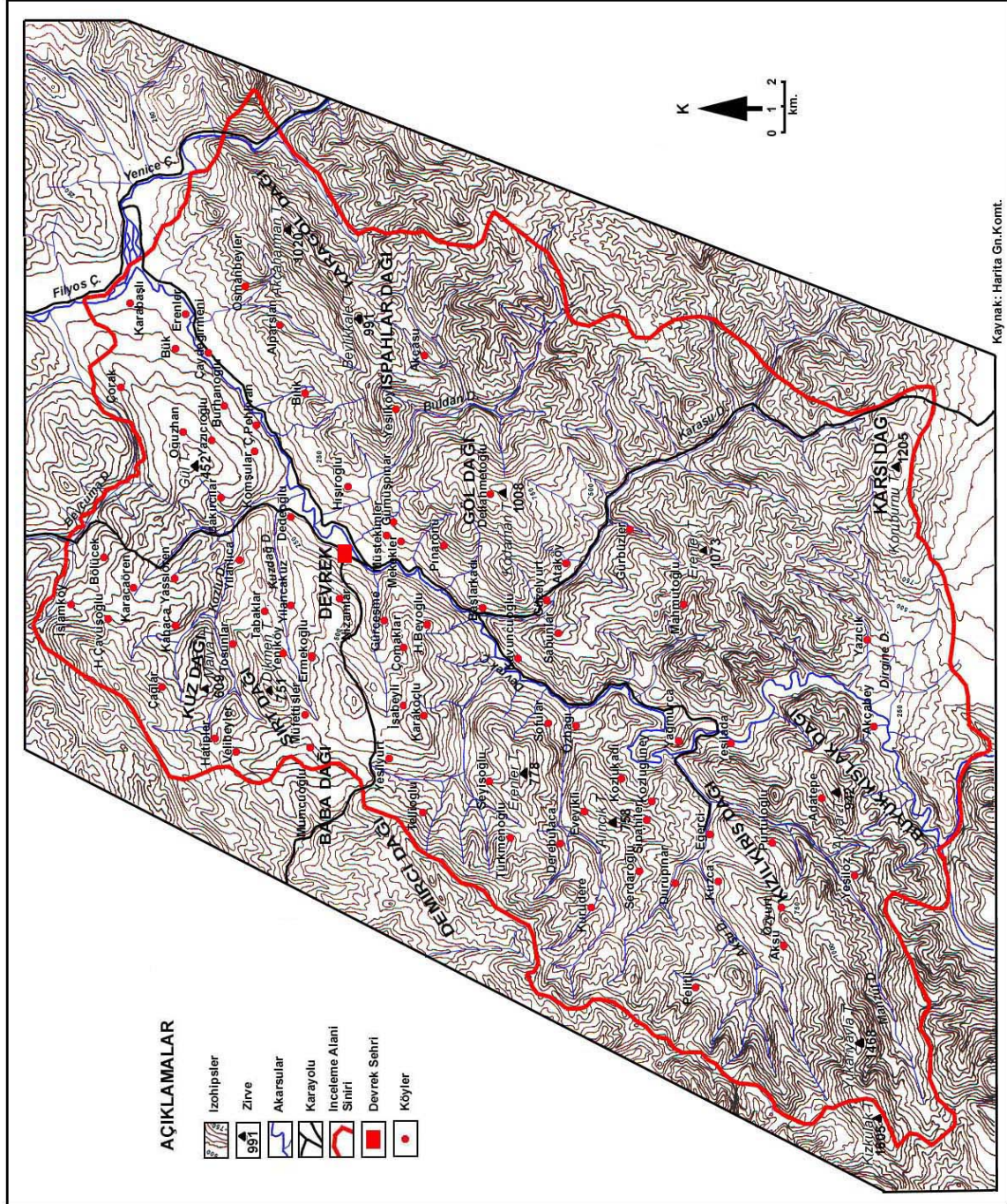
Araştırma sahası, genel hatları itibariyle Devrek Çayı havzası içerisinde yer almaktadır. Kaynağını güney kesimlerdeki Bolu Dağları'ndan alarak güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda seyreden Devrek Çayı, çalışma alanına girdiği Akçabey-Özbağı köyleri arasındaki sahada pek çok dere tarafından beslenmektedir. Akarsu, orta ve aşağı çığırına karşılık gelen Özbağı-Üçburgu mevkiindeki sahadaki yer alan derelerle beslenmeyi sürdürür (Şekil 2). Araştırma sahasındaki yerleşmelerin kuruluşu ve ulaştırma şebekesi üzerinde Devrek Çayı ve kollarının baskın ve belirleyici bir etkisi vardır.

Ortalama yükseltinin 500 metreler dolayında olduğu ilçede en yüksek nokta güneybatıdaki Kızılkiriş Dağı üzerinde yer alan Kızıkulak Tepesi'dir (1605 m). En alçak seviyede kalan yerler ise yer yer 50 metreye kadar düşen Devrek Çayı vadi tabanıdır. Çalışma alanı güneyden kuzeye doğru alçalan engebeli dağlar ve bu dağlar arasındaki akarsu vadilerinden oluşan arızalı bir yapıya sahiptir (Şekil 2).

İlk kez 2007 yılında yapılan "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi" sonuçlarına göre Devrek ilçesinde 25.463 nüfuslu bir şehir (Devrek ilçe merkezi), 9.419 nüfuslu 3 kasaba (Eğerci, Özbağı, Çaydeğirmeni) ve 27.908 nüfuslu 78 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır. Köy yerleşmeleri çoğunlukla birkaç mahalle yerleşmesinin bir araya getirilmesi ile

oluşturulmuştur. Mahallelerin oluşumunda ve arazide kümeler halinde dağılmasında zorlayıcı bazı doğal faktörlerin (yer şekillerinin eğimli ve engebeli yapıda olması, arazinin akarsular tarafından etkin bir şekilde yarılmış ve parçalanmış olması, yoğun orman örtüsü) yanında sosyo-ekonomik yapı en etkili beşeri faktördür. Mahallelerin hemen tümünde yer adları buradaki ailelerin ismini taşımaktadır; Hocayusuf, Bayramoğlu, Kapıcıoğlu, Orhanağa, Mollaömeroğlu gibi. Mahallelerin oluşumunda yer şekillerine bağlı olarak tarım arazilerinin dar ve parçalı oluşu da etkilidir.

Şekil 2. Devrek ilçesi ve çevresinin topografya haritası
(Figure 2. The topographical map of Devrek county and its surroundings)

Devrek ilçesindeki köylerin geçim kaynakları 1980 sonrasında çeşitlenmiş ve değişime uğramıştır. 1980 öncesinde kırsal alanlarda yaşayan insanlar geçimlerini büyük ölçüde maden işçiliği ve ormancılıktan temin ederlerken, bu durum günümüzde ticaret, tarla ziraatı ve sebzeçilik gibi geçim türleriyle çeşitlenmiş ve değişmiştir.

Devrek ilçesi arazisinin önemli bir bölümü orman alanlarından oluşur (%66). Orman alanlarının dışındaki kesimlerde ise, ilk sırayı kuru tarım faaliyet alanları alır. Bunu, otlak ve meralar ile yerleşim alanları izler.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Devrek ilçesi, ülkemizin çeşitli bölgelerindeki il idari alanlarından çok daha eski bir yerleşme tarihi ve geçmişine sahiptir. Batı Karadeniz'deki pek çok yerleşme yerini Ankara ve İstanbul gibi merkezlere bağlayan, önemli bir karayolunun üzerinde yer almaktadır. Günümüzde il merkezi durumunda olan Bartın ve Karabük gibi şehirlere ve kırsal kesimlerine geçmiş yıllarda "pazar fonksiyonu" başta olmak üzere çeşitli şehirselleşme fonksiyonları ile belirli hizmetleri sunabilen Devrek şehri, bu merkezi özelliklerini etki alanları daralmış olmasına rağmen günümüzde de sürdürebilmektedir.

İnsanlar ister devamlı, ister geçici, ister münferit ister toplu bir halde yerleşmiş bulunsunlar içecek, yiyecek ve diğer beşeri ihtiyaçlarını temin etmek için yerleştikleri alana ve onun çevresine bağlıdırlar. Yerleşme yerinin seçilmesinde, teşekkül etmesinde ve gelişmesinde bu mahallin ve onun çevresinin coğrafi şartlarının tesiri büyüktür (Tanoğlu, 1954:2). Türkiye'nin yer şekilleri, iklim koşulları, toprak ve bitki örtüsü çok değişik özelliklere sahiptir ve derin bölgesel farklılıklar gösterir. Farklı bölgelerin doğal çevre olanaklarından kaynaklanan potansiyellere göre yerleşme ve sosyo-ekonomik yaşam şekillenmiştir (Koçman, 1997:3). Bu çalışmada Devrek ilçesinde yerleşmelerin kuruluşu yer seçiminde etkili olan bu coğrafi faktörlerin ortaya konması amaçlanmıştır. Ayrıca geçmişten günümüze doğru yerleşme yeri seçiminin o yerleşmenin gelişmesinde ve gerilemesinde ne tür etkiler yaptığının tespiti de yapılmaya çalışılmıştır.

3. VERİ VE YÖNTEM (DATA AND METHOD)

Yerleşmelerin kuruluşu üzerinde etkili olan coğrafi faktörler, Coğrafya dışında diğer yardımcı bilim konularının (Jeoloji, Meteoroloji, Hidroloji, Pedoloji, Botanik, Zooloji, Demografya, Sosyoloji, Etnografya, Paleontoloji, Antropoloji, İstatistik, Şehir Planlama, Ekonomi, İktisat, İşletme, vs.) incelenerek değerlendirilmesi ve elde edilen bulguların coğrafi prensipler çerçevesinde yeniden yorumlanması sonucunda ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu (eski adıyla DİE), Devrek Belediyesi, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Orman İşletmesi Devrek Şube Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Devrek Şube Müdürlüğü, T.C. Karayolları Devrek Şube Şefliği, Tarım İlçe Müdürlüğü, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü gibi merkezi ve yerel kurum ve kuruluşlara ait veriler kullanılmıştır.

Çeşitli merkezi ve yerel kurum ve kuruluşlardan elde edilen resmi bilgiler, yazılı kayıtlar ve istatistikler ile birlikte araştırma sahasında bizzat yapılan arazi gezileri, arazide tutulan gözlem notları, çeşitli amaçlarla arazide işlenerek oluşturulan hali-hazır haritalar, coğrafi amilleri ayrı ayrı sorgulayan anket uygulamaları, şehir, kasaba ve köylerde yapılan mülakatlar bir arada değerlendirilerek bir takım sonuçlara ulaşılmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA (FINDINGS AND DISCUSSIONS)

- **Yerleşmelerin Kuruluşunu Etkileyen Coğrafi Faktörler:**

Türkiye’de kır yerleşmelerinde, şehirlerin kuruluş ve gelişmelerinde iklim, toprak, su ve jeolojik strüktür gibi tabii şartların büyük tesirleri görüldüğü gibi tarihi ve sosyal şartların da geniş ölçüde rol aldığı görülmektedir (Yalçınlar, 1967:53).

Türkiye farklı relief, toprak, bitki ve iklim şartlarına sahip ve birbirinden oldukça farklı coğrafi bölgelerden meydana gelmiştir. Fiziki şartlar bakımından ayrılık gösteren coğrafi bölgelerde o bölgenin şartlarına uyabilmiş bir hayat tarzı mevcuttur. Bölgelerin yaratmış olduğu coğrafi kompozisyon çok eskilerin bir eseridir (Tunçdilek, 1967:17).

İnsan toplulukları, üzerinde yaşadıkları geofizik şartlarının etkisi altında kaldıklarından ve bu şartlar dünyanın muhtelif bölgelerinde değişik özellikler gösterdikleri için yerleşmeler de birbirinden farklı bir düzene göre şekillenmektedirler (Aydın, 1964:8).

Yerleşme yerinin seçiminde "*doğal faktörler*", yerleşmenin kuruluş aşamasında "*beşeri ve ekonomik faktörler*", yerleşmelerin kuruluşu ve devamlılığının sağlanmasında ise tüm coğrafi faktörler etkili olmaktadır.

- **Devrek ilçesindeki yerleşmelerin kuruluş ve gelişmesinde rol oynayan fiziki coğrafya faktörleri:**

Devrek ilçesinde yerleşme yerlerinin seçiminde yüzey şekilleri, yükselti, eğim, engebe ve bakı koşulları, iklim özellikleri, kısa mesafelerde değişen yerel meteorolojik koşullar, hidrografik özellikler, jeolojik özellikler, toprak özellikleri, bitki örtüsü, doğal hayvan varlığı ve yaban hayatı gibi bir yerden diğerine değişen doğal faktörler etkili olmaktadır. Bu özelliklere ayrıntılı olarak değinecek olursak:

Relief, özellikle kuvvetli eğim ve yarılma derecesi gibi morfolojik faktörler Türkiye’de kır yerleşmelerinin morfolojik özellikleri üzerinde de tesirler yapar (Erinç, 1973:17). Sahanın yapısal ve litolojik özellikleri ile yerleşmelerin kuruluş yerinin seçimi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Çünkü kullanılacak iktisadi saha meselesi ile yerleşmelerin kuruluşu ve devamlılığı, her şeyden önce zeminin özelliklerine ve temel karakterine bağlıdır. Devrek’teki kırsal yerleşmelerin %49’u Eosen dönemine ait fliş formasyonlarının üzerinde, %48’i Üst Kretase-Paleosen-Alt Eosen dönemlerine ait kalker ve marnlar üzerinde ve %3’ü ise Kuvaterner yeni alüvyon dolgusu üzerinde yer alır. Yörede diğer formasyonları meydana getiren Silurien-Devonien dönemlerine ait şist, kuvarsit, kumtaşı ve konglomera formasyonlu yapılar ile volkanik kökenli yapılar üzerinde ise hiçbir yerleşme yer almaz. Çünkü şist, kuvarsit, kumtaşı ve konglomera gibi litolojiye sahip alanların nispeten gevşek yapılar göstermesi, yerleşmelerin devamlılığı ve gelişmesi açısından uygun görülmemiştir. Bununla beraber diorit, gabro, diabaz, granit, grano diorit, kuvarslı diorit, andezit ve bazik intrüsiflerden meydana gelen volkanik yapıları araziler, yüksek ve dağlık kesimlerde yer aldığından daha çok ormanlar tarafından işgal edilmiştir. Bu kesimlerde de yerleşmelere rastlanmaz. Fliş, kalker ve marn gibi tortul kayaçların bulunduğu kesimler ise özellikle tarla tarımı açısından elverişli sahalara karşılık gelmektedir ve yerleşim için uygun sahalardır (Şekil 3). Yerleşim alanlarının oldukça geniş bir bölümünde kahverengi orman topraklarının hâkimiyetinin olması, tarımsal faaliyetler bakımından buraların öncelikle tercih edilmesini sağlamıştır.

Devrek ilçesi, aynı adlı akarsuyun havzası içerisinde yer alır. Bu konum yüzey şekillerinin vadi tabanı, engebeli yamaç düzlükleri, yamaçlar, sırtlar ve tepelikler gibi pek çok morfografik birimin bir

arada olmasını sağlamıştır. Araştırma alanı 50-250 metrelerdeki vadi tabanı ve kenar düzlükleri, 250-500 metrelerdeki dalgalı ve arızalı yamaç düzlükleri, 500-750 metrelerdeki yamaçlar ve sırtlar ile 750-1000 metrelerdeki tepelik ve dağlık kesimlerden oluşan yüzey şekillerine sahiptir. Yükselti 1000 metrenin üzerindeki su bölümü hatlarına kadar devam etmektedir (Şekil 2).

Vadilerde kurulmuş olan yerleşmelerde, doğal ortamın sağladığı ulaşım kolaylıkları, elverişli iklim ve sulama şartlarıyla, tarıma uygun alüvyal toprakların varlığı gibi nedenler bu köylerin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca içme suyu sorunu pek yoktur (Doğanay, 1984:132).

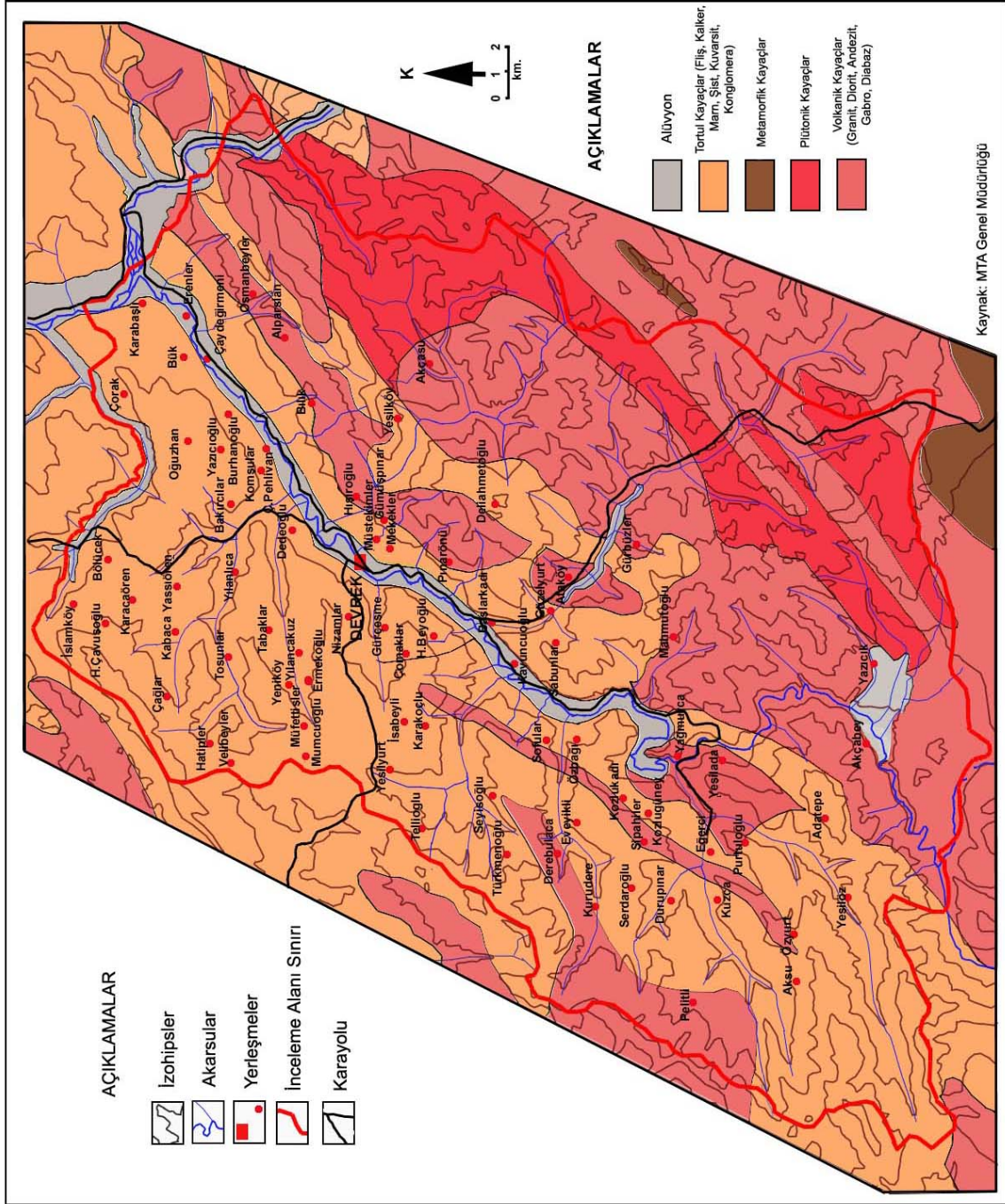
İlçede yükseltinin azaldığı yerler yer yer 50 metreye düşen vadi tabanıdır. Alüvyal depolardan oluşan bu verimli zemin üzerinde 15 köy yerleşmesi yer almaktadır. Söz konusu köyler arasında en kuzeyde Çorak, Karabaşlı, Erenler, Bük ve Çaydeğirmeni köyleri, orta kesimlerdeki Özbaşı, Özpınar ve en güneyde Akçabey köyleri sayılabilir (Tablo 1, Şekil 3).

Yükseltinin yamaçlar boyunca giderek arttığı 1000 metreye kadar olan sahada farklı morfografik birimler üzerinde yer alan 66 köy yerleşmesi kurulmuştur. Bu köylerin 38'i 250-500 metreler arasındaki yamaç düzlüklerinde, 26'sı yamaç ve sırtlar üzerinde (500-750 m), 2'si de dağlık ve tepelik alanlarda (750-1000 m) yer almaktadır (Tablo 1, Şekil 3 ve 4). Bu sınıflandırmanın yapılmasında köylerin bulunduğu yükselti ve morfografik konum, hâkim iktisadi faaliyet türü, sıcaklık ve yağış ortalamaları ve bitki örtüsünde türlerin dağılışı dikkate alınmıştır.

Tablo 1. Yükselti kademelerine göre Devrek ilçesinde yer alan köyler
(Table 1. Villages in the county of Devrek according to elevation)

50-250 m.	251-500 m.		501-750 m.		751-1000 m.
Çorak	İslamköy	Kozlugüney	Akçasu	Seyisoğlu	Deliahmetoğlu
Karabaşlı	Bölücek	Durupınar	Yeşilköy	Türkmenoğlu	Adatepe
Erenler	Oğuzhan	Kuzca	Mahmutoğlu	Tellioğlu	
Bük	Yazıcıoğlu	Eğerci	Yeşilöz	Yeşilyurt	
Burhanoğlu	Bakırcılar	Yeşilada	Purtuloğlu	Karakoçlu	
Çolakpehlivan	Yassıören	Alpaslan	Serdaroğlu	İsabeyli	
Komşular	Karacaören	Yazıcık	Pelitli	Müfettişler	
Yılanlıca	Kabaca	Yağmurca	Aksu	Mumcuğlu	
Dedeoğlu	Tosunlar	Güzelyurt	Özyurt	Velibeyler	
Özbaşı	Tabaklar	Gürbüzler	Sipahiler	Hatipler	
Özpınar	Yeniköy	Ataköy	Eveyikli	Çağlar	
Mekekler	Yılanlıcakuz	Pınarönü	Kurudere	Hüseyinçavuşoğlu	
Müstekimler	Nizamlar	Gümüşpınar	Derebulaca	Taşkesen	
Çaydeğirmeni	Ermekoğlu	Hışiroğlu			
Akçabey	Çomaklar	Bılık			
	Gürçeşme	Osmanbeyler			
	Halilbeyoğlu	Sabunlar			
	Sofular	Başlarkadı			
	Kozlukadı	Sarnaz			

Şekil 3. Devrek ilçesi ve çevresinin litoloji haritası
(Figure 3. The lithologic map of Devrek county and its surroundings)

Devrek ilçesi sınırları içerisinde ılıman kuşağın karışık orman alanlarının önemli bir bölümü yer alır. Bölgede daima yeşil iğne yapraklı ağaçlarla kışın yapraklarını döken yayvan yapraklı ağaçların bir arada buldukları değişik bir bitki formasyonu görülür ki, bu tür ormanlara karışık ormanlar adı verilir (Dönmez 1985:116). Bu ormanlardaki ağaç türlerinin başlıcaları Ihlamur (Tilia), Kestane (Castanea), Meşe (Quercus), Kayın (Fagus), Kızılağaç (Alnus), Karaağaç (Ulmus), Göknar (Abies), Ardıç (Juniperus), Kızılcık (Cornus) ve çeşitli Çam (Pinus) türleridir.

Ormanların yer aldığı dağlık kesimlerde yükselti ile birlikte eğimin de artması, bu alanlarda yerleşmeyi sınırlarken, kırsal yerleşmelerin ekonomik aktivitelerinin ormancılığa dayalı faaliyetler olarak şekillenmesine yol açmıştır. İlçede ormana dayalı ekonomik etkinlikler daha çok 500-1000 metreler arasındaki dağlık kesimlerde. Buralarda orman örtüsünün geniş alanlar kaplaması, tarım alanlarının sınırlılığı, tarım ve hayvancılık gibi etkinliklerin tamamen geçim tipi olmaktan öteye gidememesi gibi nedenlerle orman içinde yer alan köylerde ormancılık birinci derece önemli geçim kaynağı durumundadır. Ancak bu kesimde yer alan Akçasu, Deliahmetoğlu, Başlarkadı, Ataköy, Mahmutoğlu, Yazıcık, Yeşilöz, Adatepe, Pelitli, Kurudere, Türkmenoğlu ve Derebulaca gibi köylerde bir takım değişikliklerin olduğu da görülmektedir. 1973 yılı 1744 sayılı yasa ile ormanların koruma altına alındığı devlet tedbirlerinden sonra çeşitli kısıtlamaların olduğu ve yöre halkının Zonguldak-Ereğli arasındaki taşkömürü havzasında çalışmak suretiyle maden işçiliğine ağırlık verdiği tespit edilmiştir (Tablo 3).

Daha çok keçi gibi küçükbaş hayvan türlerinin beslendiği hayvancılık ekonomisinin ormancılık faaliyetlerinden sonra ikinci ya da üçüncü sırayı aldığı bu kesimlerde hayvancılık önemli bir gelir kaynağı oluştururken, orman işçiliğindeki düzenlemeler ve kısıtlamalar ile maden işçiliğindeki yüksek gelir, bu iktisadi faaliyetin de süratle değer kaybetmesine neden olmuştur. Özellikle 1980 yılından sonra da yok denilecek kadar azalmıştır.

Şehirlerin ve köylerin kurulup gelişmelerinde akarsuların büyük ölçüde hatta birinci derecede tesir gösterdikleri malumdur. Nitekim herhangi bir Türkiye haritasına bakıldığı zaman, şehirlerin çoğunlukla büyük akarsular boyunca dizildikleri göze çarpar (Yalçınlar, 1967:59).

Araştırma sahası Devrek Çayı havzası içerisinde yer almaktadır. Bu havza, ilçenin doğu ve batı sınırlarını meydana getiren dağların su bölümü hatlarıyla kuzeydeki Beycuma Çayı ve güneydeki Bolu Dağları tarafından sınırlandırılmıştır. Devrek ilçesindeki akarsular ve kaynaklar tarımsal açıdan önemli bir yere sahiptirler. Devrek çayı çalışma alanı içerisinde büyük bir öneme sahiptir. Yağmurca köyünden başlayarak Özbağı'ya, oradan Devrek şehrine kadar olan kesimde özellikle ulaşım imkânlarını ve tarımsal yaşamı kolaylaştırmıştır.

Kaynağını güney kesimlerdeki Bolu dağlarından alarak, güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda akan Devrek Çayı, Akçabey-Özbağı köyleri arasındaki kerket vadinin içerisinde çok sayıda akarsu tarafından beslenir. Bu akarsuların başlıcaları Yeşilöz köyü ile Eğerci kasabası arasındaki Manzut, Akçabey-Yazıcık-Yağmurca köyleri arasındaki Dirgine, Mahmutoğlu köyü civarındaki Gumala ve Eveyikli-Derebulaca-Özbağı köyleri arasındaki Derebulaca çaylarıdır (Şekil 2).

Bu küçük akarsular ilçenin Akçabey-Özbağı arasındaki güney kesiminin, ormana bağımlı mahalle ve köylerin dağılışı üzerinde etkili olmuşlardır (Şekil 4). Bu köyler dağınık dokulu yerleşme kümelerine ve nüfus yoğunluğu km²'ye 40 kişiden az olan yerleşmelere karşılık gelir.

Araştırma sahasının güney kesimleri iktisadi uğraşın ormancılık ve hayvancılık olarak belirginleştiği, bitki örtüsünün yoğun, yükselti ve eğimin arttığı; dolayısıyla beşeri hayatın zorlukla sürdürüldüğü bir yöre olarak dikkati çeker. Burası akarsular tarafından sıkça

parçalanmış dağlık kesimlerdir. Burada mahalle formundaki yerleşmeler arazide dağınık, ancak kümeler halinde yayılım gösterirler. Aynı zamanda bu kesim, akarsu boyu ya da yakın çevresinde yer alan yerleşmelere sahne olmuştur (Foto 1).

Foto 1. Toplu dokulu mahalle yerleşmelerine bir örnek
(Yağmurca Köyünün Çıplaklar Mahallesi-2000)
(Photo 1. An example to quarter settlements bulk texture
(Çıplaklar quarter of Yağmurca Village-2000))

Bundan başka ikinci bir çevre de güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu Devrek Çayı'nın Özbaşı-Üçburgu arasındaki orta ve aşağı kesiminde görülür. Burada Devrek Çayı geniş bir vadiden akmakta ve yine çok sayıda akarsu tarafından beslenmektedir. Bu akarsuların başlıcaları; Tellioğlu-Karakoçlu-Seyisoğlu köyleri arasındaki Çengere, Sabunlar-Başlarkadı-Gürbüzler köyleri arasındaki Karasu, İsabeyli-Çomaklar-Nizamlar köyleri arasındaki Çomaklar, Gümüşpınar-Hışiroğlu köyleri arasındaki Buldan, ilçenin kuzeybatısındaki dağlık kesimin sularını toplayan Kozludere ve Alpaslan-Osmanbeyler köyleri arasındaki Araslan çayları ile ilçenin kuzey sınırlarını çizen Beycuma Çayı, sahanın nüfusu ve kırsal yerleşmelerinin dağılışında çok önemli rol oynar (Şekil 2 ve 4). Buradaki çok sayıda mahallenin, ilçenin güneyine nazaran araziye daha toplu bir formda ve kümeler halinde dağılmış olduğu görülmektedir.

Araştırma sahasının orta ve kuzey kesimlerinde iktisadi uğraş, maden işçiliğinden sonra daha çok toprağa bağımlı tarla ve bahçe ziraatına dönüşmüştür. Bitki örtüsünün fazlaca tahrip edildiği, yükselti ve eğim şartlarının azaldığı, dolayısıyla beşeri hayatın nispeten daha rahat sürdürüldüğü ve ticari faaliyetlerin de belirginleştiği bir yöre olarak dikkati çeker. Nitekim böyle bir çevrede nüfusun ve yerleşmelerin belirli alanlarda toplanarak yoğunlaştığı görülmektedir. Yerleşmeler yükselti ve eğimin azaldığı akarsu boylarında ve hemen çevrelerinde toplanmıştır (Şekil 2).

Görüldüğü gibi Devrek ilçesinde nüfusun ve yerleşmelerin dağılışındaki en önemli özellik akarsular ve onların arazideki konumlarıdır. Bu durum ilçenin güneyindeki dağlık kesim ile ilçenin orta kesimleri ve kuzeyindeki tarımsal karakterli yerleşmelerin nüfuslanmasında ve nüfusun dağılışında akarsuların nasıl bir rol üstlendiğini açıklamaktadır. Özellikle ilçenin orta bölümleri ile Devrek Çayı boyunca kuzey kesimleri toplu dokulu yerleşme kümeleri ve nüfus yoğunluğu km^2 'ye 80 kişiden fazla olan yerleşmelere karşılık gelir. Ayrıca ilçenin orta kesimlerinin batı ve doğu kenarlarındaki dağlık kesimlerde yer alan Mumcuoğlu, Tellioğlu, Akçasu, Gümüşpınar,

Deliahmetoğlu ve Başlarkadı köyleri ile araştırma alanının güneyindeki nüfus yoğunluğu km²'ye 40 kişiden az olan yerleşmelerle aynı özelliklere sahiptir. İlçenin güneyinde yer alan ancak kuzeydeki yerleşmelerle aynı sosyo-ekonomik özellikleri gösteren Eğerci kasabası ise kırsal çevresinin tek merkezi özellikli yerleşmesidir.

Anadolu üzerinde, coğrafi ortamın kısa mesafeler içinde büyük değişiklikler göstermesi ve her bir ortama gelip yerleşenlerin genellikle aynı orijinden olmayışları ve her birinin sahip oldukları kültür mirasının çok farklı olması nedeniyle meydana gelen sentezler farklı olmuştur. Bu nedenle Anadolu üzerinde yaşayan ulusların yapıları nasıl birbirinden farklı ise, buna bağlı olarak meydana getirdikleri yerleşmeler arasında da bir takım farklar meydana gelmiştir. Bu farklılık her bir toplumun tarihsel yapısı, gelenek ve görenekleri ve kültür düzeyi ile yaşadığı ortamın coğrafi koşullarının sentezinden oluşmuştur (Tunçdilek, 1986:102)

• **Devrek ilçesindeki yerleşmelerin kuruluş ve gelişmesinde rol oynayan beşeri ve ekonomik coğrafya faktörleri:**

Devrek ilçesinde yerleşmelerin kuruluşu ve gelişmesi üzerinde ulaşım güzergâhları, hâkim ekonomik faaliyetler, zaman içerisinde ekonomik faaliyetlerde görülen değişim ve çeşitlenme, yerleşmelerin nüfus büyüklükleri, yerleşmelerin yayla, mahalle, köy, kasaba ve şehir gibi coğrafi karakterleri, yerleşmelerin köy, belediye, bucak ve ilçe merkezi gibi merkezi ve yerel yönetim fonksiyonları, yeme-içme, giyim, şive ve ağız kullanımı, çeşitli kutlama ve törenler gibi gelenek ve göreneklerde ortaya çıkan ve bir yerden diğerine değişen sosyo-kültürel farklılıklar etkili olmaktadır. Bu özelliklere değinecek olursak:

Batı Karadeniz Bölümünün kıyı kesimlerinden, Anadolu'nun iç kısımlarına geçişin Küre, Bolu, Ilgaz ve Köroğlu dağları üzerindeki hemen her yerde mümkün olmayışı, dağların geçit verdiği yerlerdeki yerleşmelerin önem kazanmasına sebep olmuştur.

1876 yılından sonraki dönemlerde Bolu, Mengen, Ereğli, Çaycuma, Safranbolu ve Bartın'a ulaşan yolların Devrek vadisinden geçmesinin Devrek'in sosyal ve ekonomik gelişiminde büyük rolü olmuştur (Devrek dergisi, 1970:10).

Devrek'in ticari güzergâh üzerinde bulunması yolcu ve yük kervanlarının zorunlu olarak uğrak yeri olmasını gerektirmiştir. Ereğli, Bartın ve Bolu'dan gelen kervanların yolları burada kesişmekte, tüccarlar burada buluşmakta ve mallarını burada taksim ve takas etmektedir (Zonguldak il yıllığı, 1973:20).

İlçede köylerin önemli bir kısmı günümüzdeki ya da yakın dönemlerdeki yollar üzerinde kurulmuşlardır. Bu yollardan ilki Zonguldak-Devrek-Bolu-Ankara karayoludur. Adı geçen güzergâh, öteden beri bu yörenin kıyı ile olan erişimini sağlamış ve İç Anadolu'ya bağlanmasını temin etmiştir (Çakıroğlu, 1945:405). Dedeoğlu, Yılanlıca, Komşular, Bakırcılar, Karacaören, Yassıören ve Bölücek yörelerinden geçen eski Zonguldak-Devrek yolunun bu çevredeki köylerin kurulmasında ve bugünkü devamlılığında etkisi büyüktür.

Tellioğlu, Yeşilyurt, İsabeyli ve Nizamlar yöresinden geçen tarihi Ereğli-Devrek karayolunun da bu çevredeki köylerin kurulmasında etkisi büyüktür. Ayrıca Çaydeğirmeni, Bılık ve Hışiroğlu gibi köylerin yöreden geçen diğer tarihi Gökçebey-Devrek karayolu (Devrek'i Tefen İstasyonuna bağlayan yol) üzerinde yer almalarının nedenlerinden biri de bu özelliğidir. İşlevlerini bugün de sürdüren söz konusu güzergâhların, civar köyler dışında pek kullanılmamasına karşılık Devrek'i Ankara ve İstanbul'a bağlayan ana karayoluna bağlanmaları bakımından ayrıca bir önemleri vardır. Devrek-Ankara ana karayolu üzerinde ise Müstekimler, Mekekler, Pınarönü, Başlarkadı ve Gürbüzler gibi köylerin yer almasının temel sebebi yine budur. Devrek'ten sonra merkezi özellikli diğer bir yerleşme olan Eğerci'yi Devrek'e bağlayan

karayolu üzerinde ise yine ulaşım imkânlarına bağlı olarak Özbağı, Özpinar, Sabunlar, Yağmurca ve Yeşilada köylerinin kurulmuş olduğu da görülmektedir.

Devrek ilçesi köylerinin %34'ü ormancılık ve hayvancılık sahaları üzerinde kurulmuştur. Devrek Çayı vadisi ve çevresinde yer alan az sayıdaki yerleşme ise (%20'si) daha çok sebze ve meyve yetiştiriciliğine uygun alanları tercih etmiştir. İlçede tarla tarımı yapılabilecek alanlar dar, parçalı ve eğimli yüzeylerde yer almasına rağmen, bu alanlar ekonomik açıdan zorlayıcı bir faktör olarak fazlaca tercih edilmiştir (%46'sı). Bu alanlar aynı zamanda orman sahalarına da yakındır. Ancak böyle yerlerdeki fazla nüfus, başka yerlerde ve belirli dönemlerde çalışarak geçimini temin etmek zorunda kalmaktadır. Bu nedenle göçlere bağlı olarak ortaya çıkan nüfus kaybı, Devrek'teki köylerin birbirinden çok farklı büyüklükte olmaları sonucunu doğurmuştur. Özellikle son yıllarda görülen kırlardan büyük şehirlere olan göçler kırsal kesimde çok büyük oranlarda nüfus kaybının olmasına sebep olmuştur (Tablo 2, Şekil 5).

Her yerleşmeye, daima bunun kapladığı sahadan çok daha geniş bir saha kaplayan iktisadi faaliyet sahası tekabül eder ve iskan iktisadi faaliyet sahaları dahilinde noktalar veya küçük satırlar halinde görünür (Tanoğlu, 1954:3).

Dolayısı ile köylerin büyüklükleri ile konumları arasında da sağlam bir ilişki olduğu görülmektedir. Toprağı dar ya da verimsiz, tarımsal çeşitlenmeye uygun olmayan kesimlerde kurulmuş olan köylerde yaşayan nüfus ve hane sayıları azdır. Bununla beraber çevresinde tarımsal kullanıma uygun toprağı olan, tarımsal çeşitlenmeye uygun kesimlerde yer alan köylerde ise nüfus ve hane sayıları artmaktadır (Tunçel, 1994:64).

Köylerin bir kısmının nüfusu (Serdaroğlu, Ermekoğlu, Kozlukadı, Kozlugüney, Sarnaz, Yeşilköy, Müstekimler, Taşkesen, Eveyikli, Purtuloğlu, Çomaklar, Tellioğlu, Gürçeşme ve Kuzca gibi) 150'yi bile bulmazken, nüfusu 6000'e yaklaşan (Çaydeğirmeni) köyler de vardır. Ancak yerleşmelerin büyük kısmının nüfusu 1-350 arasındadır (42 köy) (Tablo 2). Nüfusu 350'den az olan köyler genellikle toprakları ziraata elverişsiz, idari sınırları dar ve konum olarak dağlık kesimlerde yer alan doğuda Akçasu, Yeşilköy ve Ahmetoğlu; batıda Tellioğlu, Karakoçlu, Derebulaca ve Türkmenoğlu, güneyde Serdaroğlu, Kuzca ve Özyurt; kuzeyde İslamköy, Bakırcılar ve Ermekoğlu gibi yerleşmelerdir. Bu yerleşmelerde doğal olarak hane sayıları da azdır. Bunlardan 64 haneli Özyurt ve Serdaroğlu köyleri, Kabaca köyüne bağlı 80 haneli Dereköy ve Çayırbaşı mahalleleri, Halilbeyoğlu'na bağlı 75 haneli Kalıncılar mahallesi, Tosunlar'a bağlı Malya mahallesi ve Yağmurca'ya bağlı Yenimahalle'den çok daha küçük köylerdir.

Nüfusu 350-1050 arasında olan yerleşmeler (Hışiroğlu, Pınarönü, Gümüşpınar, Çorak, Sabunlar, Oğuzhan, Aksu ve Burhanoğlu gibi) kuru tarım, sebze ve meyvecilik yapılabilen ve otlak alanlarına da sahip olan köylerdir. Buralar aynı zamanda ulaşım güzergâhlarının çok yakınında kurulmuşlardır.

Nüfusu 1050'den fazla olan yerleşmeler ise "belde" olarak değerlendirilen belediye örgütünün bulunduğu Çaydeğirmeni, Özbağı ve Eğerci kasabalarıdır (Tablo 2).

Devrek şehrine yakın konumlarda yer alan Ermekoğlu, Müstekimler, Çomaklar ve Gürçeşme köylerinde nüfus 150 kişinin altındadır. Aynı özelliğe sahip Nizamlar, Yılanlıcakuz, Dedeoğlu, Hışiroğlu, Gümüşpınar, Halilbeyoğlu, Yazıcıoğlu, Çolakpehlivan, Bılık, Yılanlıca ve Başlarkadı köylerinde ise nüfus 600 kişinin altındadır. Beklentilerin aksine kalabalık nüfuslu olmayan bu köylerin ormancılık ve hayvancılık sahalarına uzak olması, tarım topraklarının dar, parçalı ve eğimli yüzeylerde yer alması ve ilçe merkezine olan genç nüfus göçleri en

önemli sorunlarıdır. Ayrıca köylerine günübürlük geliş-gidiş yapmakta olan Devrek'teki işçi, memur ve işyeri sahiplerinin de zamanla şehirde yaşamayı tercih etmesi, bu köylere ait nüfusun şehirde toplanmasına ve Devrek nüfusunun daha çok bu köylerden beslenmesine neden olmuştur.

Tablo 2. Devrek ilçesi köylerinin nüfus büyüklükleri (2007)
(Table 2. Population gravities of Devrek villages (2007))

1-350	Nüfus	351-700	Nüfus	701-1050	Nüfus	1051 +	Nüfus
Serdaroğlu	74	Osmanbeyler	355	Burhanoğlu	748	Özbaşı Beldesi	1.094
Ermekeoğlu	107	Bükköy	357	Mekekler	760	Eğerci Beldesi	2.346
Kozlukadı	123	Gümüşpınar	359	Bölücek	789	Çaydeğirmeni Beldesi	5.979
Kozluğüney	124	Durupınar	360	Pınarönü	808		
Yeşilköy	129	Adatepe	367	Yazıcık	855		
Müstekimler	133	Kabaca	376				
Sarnaz	135	Başlarkadı	398				
Taşkesen	135	Çolakpehlivan	403				
Eveyikli	137	Yılanlıca	418				
Purtuloğlu	142	Nizamlar	421				
Çomaklar	143	Yassıören	430				
Tellioğlu	145	Hüseyinçavuşoğlu	440				
Gürçeşme	147	Gürbüzler	448				
Kuzca	149	Erenler	450				
Derebulaca	161	Yazıcıoğlu	453				
Akçasu	169	Hışiroğlu	483				
Yeşilada	178	Ataköy	494				
Bakırcılar	180	Karabaşlı	500				
Hatipler	193	Halilbeyoğlu	504				
Tosunlar	198	Yeşilöz	508				
Türkmenoğlu	200	Özpınar	516				
Mumcuoğlu	215	Aksu	530				
Güzelyurt	236	Dedeoğlu	553				
İsabeyli	245	Sofular	562				
Sipahiler	246	Mahmutoğlu	563				
Özyurt	249	Bılık	578				
Karakoçlu	259	Alparslan	588				
Yeniköy	265	Sabunlar	589				
İslamköy	270	Oğuzhan	596				
Seyisoğlu	272	Karacaören	607				
Ahmetoğlu	274	Çorak	676				
Yeşilyurt	288						
Çağlar	294						
Velibeyler	296						
Kurudere	301						
Müfettişler	304						
Yılanlıcakuz	307						
Komşular	320						
Pelitli	322						
Yağmurca	325						
Tabaklar	334						
Akçabey	342						

Kaynak: TÜİK

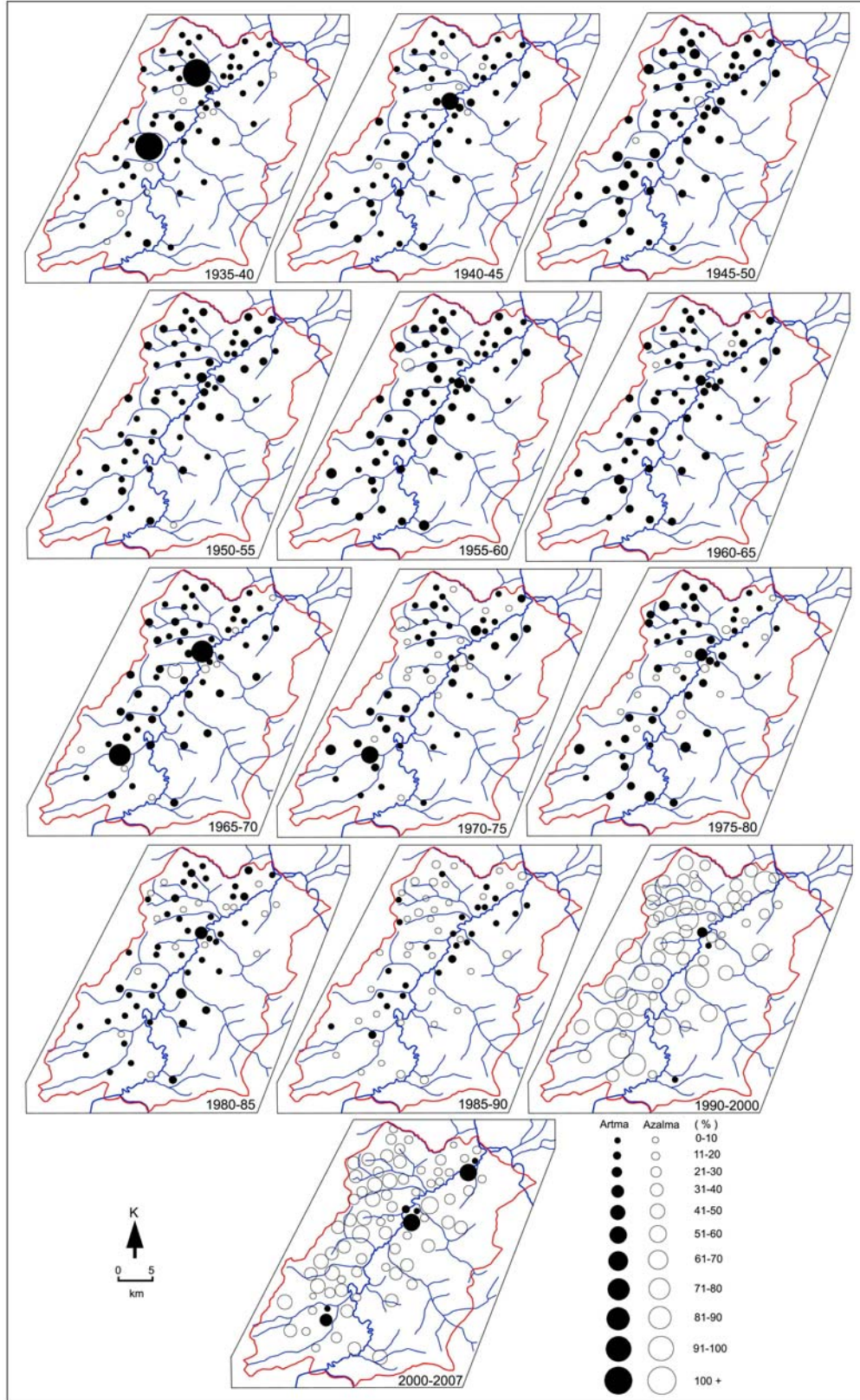
II. Dünya Savaşı'nın, Alman ordularının Polonya'ya saldırdığı 1 Eylül 1939 tarihinde başladığı kabul edilir. Ne var ki, savaşın başlangıcı tarihsel olarak daha gerilerden başlamaktadır. I. Dünya Savaşı'ndan yeni çıkan devletler, 1930 yılındaki genel ekonomik buhranın etkisiyle ciddi sıkıntılar içindeydi. Hitler'in 1933 yılında iktidara gelmesinden itibaren Almanlar, çeşitli stratejik planların hazırlığı içine girmişti. Kısa zamanda Dünya'yı etkisi altına alan bu dönem, ülkemizde de olumsuz sonuçlara neden olmuştur. 1930'lardan itibaren Japonların teslim olduğu 2 Eylül 1945 tarihine kadar ülkemizde sosyal, kültürel ve ekonomik pek çok nedene bağlı olarak tedirgin bir süreç yaşanmıştır. Elbette bu süreç, ülkemizde nüfusun gelişimi üzerinde de olumsuz etkiler yapmıştır.

Devrek İlçesi'nde 1935-1940 yılları arasında nüfusu askere alınmalar nedeniyle azalan Mekekler, Nizamlar, Osmanbeyler, Purtuloğlu, Yağmurca, Yeşilöz ve Özbağı gibi ulaşım ve iletişimin nispeten kolaylıkla sağlanabildiği vadi tabanı ve yamaçlarında yer alan köyleride 1940-1945 yılları arasındaki devrede nüfus artmıştır. İlk devrede nüfusu artan Dedeoğlu, Yassıören, Yazıcıoğlu, Yılanlıcakuz ve Eveyikli gibi benzer özellikli köylerde de ikinci devrede nüfus kaybı olmuştur. Gümüşpınar ve Yılanlıcakuz köy nüfusları, her iki devreyi kapsayan on yıllık bu süreçte hiç artmamıştır. Ulaşım ve iletişimin güçlkle sağlanabildiği dağlık ve ormanlık kesimlerde yer alan diğer köylerde ise (%78) nüfus sürekli artmıştır. En önemli nüfus artışları 1935-1940 yılları arasında Yılanlıca (%115), Sofular (%103) ve Halilbeyoğlu (%23) köylerinde; 1940-1945 yılları arasında ise yüzölçümü nispeten dar olan ve az nüfus barındıran Müstekimler (%17) ve Osmanbeyler (%15) ile dağlık ve ormanlık kesimlerde yer alan Aksu (%15), Gürbüzler (%14), Yağmurca, Yeşilöz, Başlarkadı, Yazıcık ve Telloğlu (%13), Tosunlar ve Pelitli (%12) köylerinde görülmektedir. Sonuç itibariyle bu dönemde yaşanan zorunlu askere alınmalar ve ekonomik sıkıntılar, nüfusun daha ziyade ulaşım ve iletişimin güçlkle sağlandığı dağlık ve ormanlık sahalara çekilmesine ve bu kesimlerdeki nüfusun artmasına neden olmuştur (Şekil 5).

1945-1970 yılları arasında Devrek İlçesi'nin hemen her köyünde belirgin bir nüfus artışı vardır. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve 1950'li ve 1960'lı yıllar itibariyle ülke genelinde yaşanan ekonomik kalkınma hamleleri kırsal kesimde tarımsal üretimin artmasına, Zonguldak taşkömürü havzalarındaki kömür işletmeciliği ile kırsal kesimde gelir artışına ve köy nüfuslarının büyümesine ortam hazırlamıştır. Dolayısıyla 1960'lı yılların sonları ve 1970'li yılların başlarında kasabalaşma ve şehirleşme hızında görülen artışlara bağlı olarak önemli kasaba ve şehir merkezleri ortaya çıkmıştır. Devrek İlçe Merkezi ile Eğerci Bucak Merkezi bu dönemde şehir ve kasaba kimliklerini kazanmışlardır. 1965-1970 yılları arasında Devrek Şehri yaklaşık %77, Eğerci Kasabası ise %73 oranında nüfus artışı göstermişlerdir (Şekil 5).

1970 yıllardan itibaren ülke genelinde önemli şehir ve kasabaların ortaya çıkması, inşaat sektörünün canlanması, sanayileşme faaliyetleri, çeşitli iş kollarındaki işgücü ihtiyacı, eğitim ve sağlık alanındaki gelişmeler kırsal kesimdeki nüfusun bu merkezlere doğru hareketlenmesine ve "kırdan kente göç" olgusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca, 1960'dan 1974'e kadar olan dönemde Batı Avrupa ülkelerine olan göçler de Devrek İlçesi köylerindeki nüfus kaybının önemli nedenleri arasında yer almaktadır. İlçede göçler 1970'li yıllardan itibaren başlamış, 1980'li yıllardan itibaren önemli boyutlara ulaşmıştır. En yoğun göçler 1990'lı yıllarda yaşanmıştır. Zonguldak'taki maden işletmeciliğinin, 1980'li yıllardan itibaren kademeli olarak küçültülmesi; çoğu müessesenin kapatılması, yeni işçi alınmaması, olanakların kısıtlanması, vb nedenlerle emekli işçi aileleri ile işsiz nüfus büyük merkezlere göç etmek durumunda kalmış ve Zonguldak, "nüfusu azalan iller" kategorisinde yerini almıştır. Devrek Şehri, Çaydeğirmeni Kasabası, Özbağı Kasabası ve Eğerci Kasabası gibi hizmetler sektörünün ön planda yer aldığı merkezler dışında ilçede nüfus artışı gösteren başka bir yerleşme yok gibidir. Devrek Şehri'ne yakın konumda bulunan Mekekler (%60) ve Müstekimler (%10), Eğerci Kasabası'na yakın konumda bulunan Purtuloğlu (%33) ve Çaydeğirmeni Kasabası'na yakın konumda bulunan Erenler (%3) köyleri 2000-2007 yılları arasında nüfus artışı gösterirken, ortaya çıkan en önemli özellikleri söz konusu köylere ait nüfusun yakın oldukları merkezlerde ticaretle uğraşıyor olmalarıdır (Şekil 5).

Şekil 5. Devrek ilçesi'nde yerleşme ünitelerinin nüfus artış ve eksiliş oranları (1935-2007)
(Figure 5. The proportions of population increase and decrease in the settlement units in Devrek county (1935-2007))

Her yerleşme bir iktisadi faaliyet sahasına dayanır. Kır yerleşmeleri, yerleşme yerinin seçilmesi, geçim faaliyetleri ve diğer birçok ihtiyacın karşılanabilmesi konusunda bulunduğu yer ve coğrafi çevrenin etkisi altındadır. Toplumların sosyal, iktisadi ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak doğal çevre üzerindeki egemenlikleri artmış olsa da yerleşmelerin çevreyle olan bağları ve ilişkilerinin ortadan kalkması mümkün değildir. Yerleşmeyle doğal çevre arasındaki ilişki en belirgin şekliyle kır yerleşmelerinde gözlenir (Gürbüz, 1998:94).

Köy halkının geçim kaynağı, içinde yaşadığı ortam olduğuna göre her bir ortamın tabiatı, o köyün sosyo-ekonomik yapısını çizen bir faktör olacaktır. Buna göre her bir köyün sosyo-ekonomik yapısı coğrafi ortam koşullarının etkisi altındadır. Ortam koşullarının çok kısa mesafeler içinde önemli değişiklikler gösterdiği Türkiye’de köylerin yapı bakımından birbirlerine pek benzemedikleri söylenebilir. Türkiye köylerinde yaşayan insanların büyük çoğunluğunun amacı, her şeyden evvel kendi geçimlerini veya gereksinimlerini kendi emekleri ile karşılamaktır. Bu amaç Türkiye köylerinin tarımsal karakterinin çiziminde en kuvvetli faktör olarak rol oynar (Tunçdilek, 1984:28).

Uğraşılan tarım branşlarına göre köylerimizi; temel geçim kaynağı ekip biçmeye dayanan köyler, hayvancılığın esas geçim kaynağı olduğu köyler, meyve ve sebzeçiliğin, balıkçılığın, el sanatlarının, bağcılığın esas geçim kaynağı olduğu köyler şeklinde sınıflandırmak mümkündür (Doğanay, 1984:128).

1980 yılında Devrek köylerinden 72’sinde (%91) birincil geçim kaynağı maden işçiliğidir. 7 köy ise (%9) geçimini orman ürünleri ve işçiliğinden temin etmektedir (Köy İşleri Bakanlığı 1981). 2000 yılı arazi anketleri sonuçlarına göre ise, Devrek ilçesi köylerinin 59’unda (%75) birincil geçim kaynağı yine maden işçiliği, 9 köyde (%11) orman ürünleri ve işçiliği, 4 köyde (%5) tarla tarımı, 5 köyde (%6) ticaret ve 2 köyde (%3) sebze ve meyveciliktir (Tablo 3, Şekil 6).

Tablo 3. Devrek ilçesi köylerinin birincil geçim kaynakları
(Table 3. Primary living source of Devrek villages)

YILLAR		BİRİNCİL GEÇİM KAYNAKLARI					
		Maden İşçiliği	Ormancılık	Tarla Ziraatı	Bahçe Ziraatı	Ticaret	Hayvancılık
1980	Köy Sayısı	72	7	-	-	-	-
	%	91	9	0	0	0	0
2000	Köy Sayısı	59	9	4	2	5	-
	%	75	11	5	3	6	0
2008	Köy Sayısı	-	15	16	14	9	27
	%	0	19	20	17	11	33

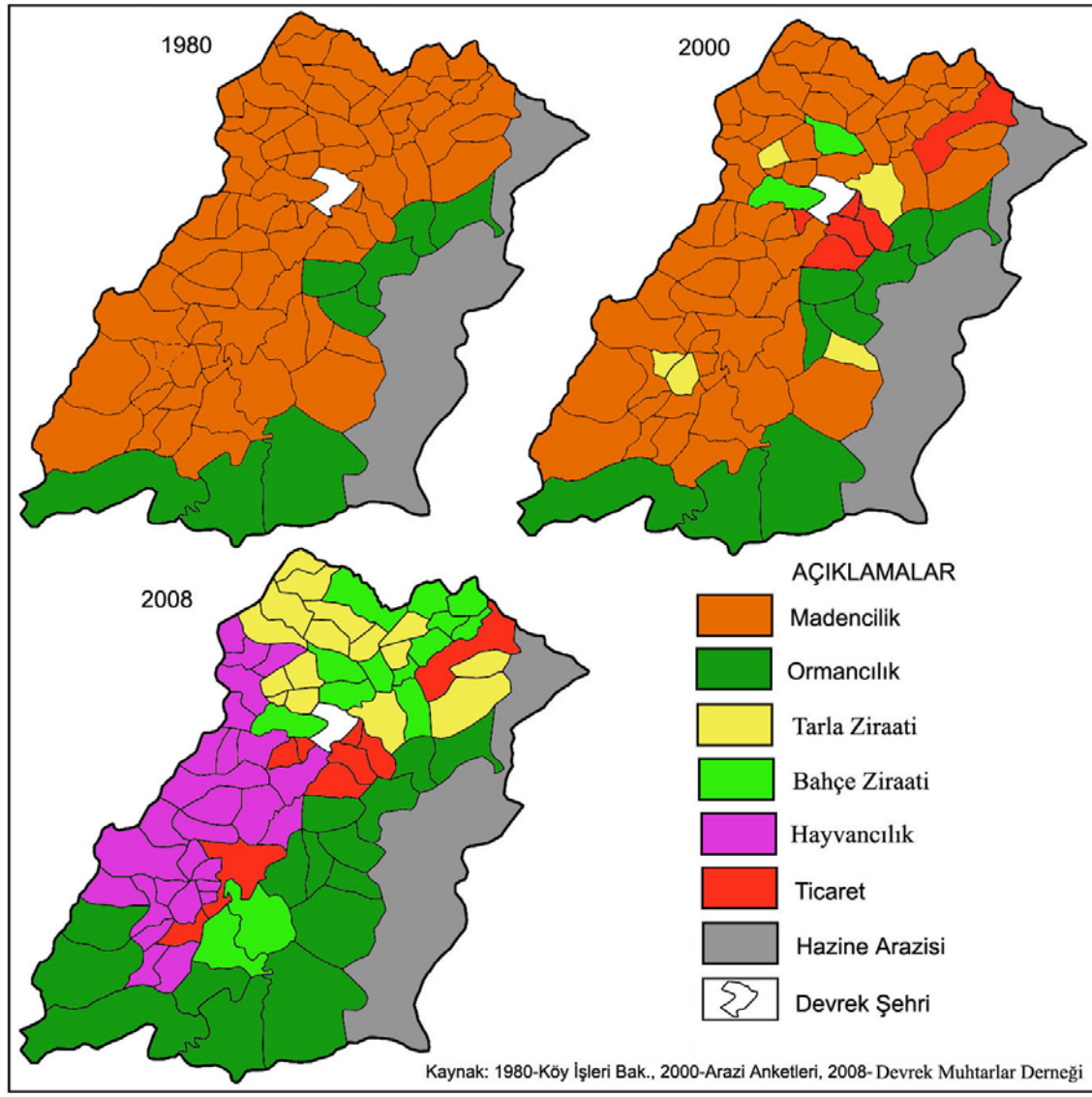
Kaynak: 1980-Köy İşleri Bakanlığı, 2000-Arazi Anketleri, 2008-Muhtarlar Derneği.

Devrek ilçesi köylerinin geçim kaynakları 1980 sonrası 20 yıllık dönemde belirli oranda değişmiştir. Kırsalda yaşayan insanlar geçimini önemli ölçüde madencilik ve ormancılıktan temin ederken, bu durum 2000’de madencilik (1990 sonrasında gerileme görülmüştür) ve ormancılığın yanında tarla tarımı, bahçe tarımı, ticaret ve memuriyet olarak çeşitlenmiştir.

2000’den günümüzde yaklaşık 10 yıldır Devrek ilçesi köylerinde maden işçiliği birincil geçim kaynağı olmaktan çıkmıştır. Bu durum, Zonguldak ve Ereğli’deki taşkömürü havzalarında özellikle 1990 sonrasında üretimin azalması, bazı maden ocağı ve yan hizmet

tesislerinin kapatılması ve buna bağlı olarak işgücünde azaltmaya gidilmesi gibi gelişmeler, Devrek ilçesi kırsal kesiminde yaşayan insanları geçinmek için köy ve çevrelerindeki doğal ve beşeri imkânları daha fazla kullanmaya sevk etmiştir. Bu sebeple Devrek ilçesi köylerinin geçim kaynakları 1990'dan buyana son 20 yıl içerisinde çeşitlilik göstermiştir (Tablo 3, Şekil 6). 2008 yılı Devrek Muhtarlar Derneği bilgilerine göre, köylerinin 15'inde (%19) birincil geçim kaynağı ormancılık, 27'sinde (%33) hayvancılık, 16'sında (%20) tarla ziraatı, 14'ünde (%17) sebzeçiliğe dayalı bahçe ziraatı ve 9 köyde de (%11) ticarettir. Buna göre ilçenin doğusu ve güneyinde ormancılık, batısında hayvancılık, kuzeyinde ise ziraat alanlarının doğal potansiyeli kullanılır hale gelmiştir (Tablo 3, Şekil 6).

Şekil 6. Devrek ilçesi köylerinde birincil geçim kaynakları
(Figure 6. The primary living sources in Devrek's villages)

Günümüzde Devrek ilçesi köylerinin hemen her birinde geçimini maden işçiliğinden temin eden aileler halen bulunmaktadır. Ancak madencilikten geçinen aile sayısının her geçen gün azalmış olması, köylerin birincil geçim kaynaklarının değişmesine yol açmıştır. Dolayısıyla maden işçileri, dedelerinden babalarına, babalarından

kendilerine miras olarak devreden "madenci" sıfatını çocuklarına devredemediğinden, çocuklarını sanayi ve hizmetler sektörlerindeki alternatif alanlara yönlendirme gayreti içinde bulunmaktadırlar. Zaman içinde geleneksel tarım faaliyetlerinden kopmuş olan bu insanlar, yeniden toprağa bağlanma konusunda kararsızdırlar. Zaten sınırlı olan tarım arazileri, nüfus artışına bağlı olarak gitgide daha da küçülmüş ve işlenemez duruma gelmiştir. Bu durum ilçe genelinde geçim sıkıntılarına yol açtığı gibi, köyden kente yönelik olan ekonomik nedenli göçlerin artmasını sağlamıştır. Göçler büyük oranda İstanbul'a yöneliktir.

1980'de %91 olan maden işçiliğinden geçinenlerin oranı 2000'de %75'e düşerken, 2008'de tamamen ortadan kalkmıştır. 2008 yılı itibarıyla Devrek ilçesi köylerinde birincil geçim kaynakları arasında artık maden işçiliği yer almaz.

Birincil geçim kaynağı ziraat, hayvancılık ve ormancılık olan köylerde maden işçiliği varlığını sürdürmekle birlikte artık ikinci sırada yer bulmaktadır. Madencilik ve maden işçiliğindeki bu gerileme nedeniyle yeni nesil geçinebilmek için çareyi ya geleneksel olduğu gibi doğal ortamlarında aramakta, ya da son yıllarda şiddetlenen "İstanbul'a Göç" rüzgârına kapılmaktadır.

Yaklaşık Son 30 yıldır geleneksel tarım faaliyetlerini sürdürerek **tarla ziraatına** ağırlık veren köyler arasında, Hışiroğlu, Yeniköy, Serdaroğlu ve Sipahiler köyleri başı çekerken, **ormanlardan faydalanmaya** devam eden köyler arasında Akçasu, Yeşilköy, Ahmetoğlu (Deliahmetoğlu), Başlarkadı, Ataköy, Güzelyurt, Yazıcık, Akçabey ve Yeşilöz köyleri gelmektedir. Ayrıca bu dönemde Devrek şehrine yakın konumlarda yer alan Mekekler, Müstekimler, Pınarönü ve Gürçeşme köyleri ile Çaydeğirmeni'nde birincil geçim kaynağı olarak **ticaret**, Nizamlar ve Yılanlıca köylerinde ise **sebze ve meyvecilik** önem kazanmıştır.

İktisadi faaliyetlerin yanı sıra tarihî faktörler de nüfus ve yerleşmenin dağılımına etki etmiştir. Ekonomik kültürler zamanla bir takım değişikliklere uğrarlar. Yerleşmenin yoğunlaşmasına sebep olan kültürel değişim esas itibarı ile tarihî bir fenomendir (Denker, 1977:49). Devrek tarihî ile ilgili yörede rastlanan arkeolojik bulgular, bu bölgede farklı etnik grup ve kültürlerden birçok topluluğun yaşadığını ortaya koymaktadır. Devrek ve çevresine yerleşen ilk topluluğun Gaşkalar (Gaskaslar) adıyla anılan bir topluluk olduğu vurgulanmaktadır (Çelikdönmez, 2000:33). Devrek ve civarına Hititler zamanında Pala (Palla) adı verilmekteydi (Türk, 1982:45). Frigler'in Devrek ve civarına gelişleri ise Gaşkalar aracılığıyla olmuştur. Frigler'den günümüze birçok kaya mezarı, höyük ve tümülüs kalmıştır. Devrek ilçe merkezi etrafında bulunan Hışır Tepe, Çüştepe ve Gelincik Tepesi Frigler'den günümüze kadar ulaşan tümülüslerdir. Bunun dışında Gümüşpınar köyü Asar Tepe'de bulunan Frig savaş baltası, eski Zonguldak-Devrek karayolunun 15. km.sinde bulunan 30 m genişlik ve 50 m yükseklikteki Tamışbey Türbesi Tümülüsü ise en karakteristik Frig örnekleridir (Çelikdönmez, 2000:44).

Devrek civarı M.Ö. 280'de Pontus krallığının sınırlarına dahil olmuştur. Bu dönemde Roma-Pontus çarpışmalarının en yoğun olduğu alanlardan biri de Zonguldak kıyıları ve iç kesimde yer alan Devrek civarı idi. Pontuslular Batı Karadeniz'de tutunabilmek için Devrek, Safranbolu ve Eflani yörelerinde sarp kayalıklara savunma kaleleri inşa etmişlerdir (Zonguldak İl Yıllığı, 1973:12). Gümüşpınar köyü Yayalar mahallesinde yer alan Asar (Hisar) Tepe üzerinde Pontus kralı Eupator Mithridates tarafından yaptırılan bir kale yıkıntısı bulunmaktadır (Çelikdönmez, 2000:56). Yıkıntının ortasında yer alan su deposu halen mevcudiyetini korumaktadır. Ayrıca yapılan arazi gözlemleri sonucunda bu ve benzeri pek çok kale yıkıntısına rastlanmıştır. Alpaslan köyünde

bulunan Beykoz Asar'ı, Bılık kalesi ve Hisar Tepe bunlardan sadece bir kaçıdır.

Bölgede Roma hâkimiyeti M.Ö. 74'te başlamıştır (Zonguldak İl Yıllığı, 1973:12). Araştırma sahasında Roma varlığını belgeleyen pek çok tarihi eser mevcuttur. Özbaşı köyündeki tarihi yer altı çarşısı, Özbaşı İlköğretim Okulunda sergilenen bir küp, civarda bulunan bir sınır taşı, Pınarönü köyündeki Lahit kapağı, Sabunlar köyündeki askeri bir kabartma, Karakoçlu köyündeki anıt mezarlar, Devrek'teki Hacı Ahmet Ağa Camisinin avlusundaki sütun başlığı, itfaiye binasının önünde bulunan mezar taşı ve bir çok araç gereç bunlar arasında sayılabilir.

Devrek ve köylerinde rastlanan kilise harabeleri ve kilise ismini taşıyan yer adları da bu döneme ilişkindir (Sakaoğlu, 1987:41).11.yy sonuna doğru Bizans hakimiyetinde bulunan bu bölgede ihtişamlı günlerini kaybetmiş antik kentler, birer küçük kasabaya hatta Devrek gibi köye dönüşmüş durumdaydı.

Bölgeye Türklerin ilk gelişi 1074'de Emir Danişment komutasında bir Türk birliğinin yöreyi işgal etmesi ile olmuştur. Fakat bölgede Bizans kale kentlerine yönelik darbe, Anadolu Selçuklu Devleti'nin komutanlarından Emir Kara Tekin'in fetih hareketleri ile yaşanmıştır. Emir Kara Tekin, 1084'te Ulus, Bartın ve Devrek topraklarını fethetmiştir (Sarıkoyuncu, 1992:4). Devrek 1084'den 1197'ye kadar; Selçuklular ve Bizanslılar arasındaki savaş bölgesinin ortasında kalmıştır. İsabeyli köyü hudutlarında bulunan Baba Dağı mevkiinde sık sık Bizans ve Selçuklu ordularının savaştığına dair bilgilerin bulunması, Devrek'in stratejik önemini ortaya koymaktadır.

Kanuni döneminde Devrek'in bir kadılık merkezi olduğu belirtilmektedir. Göçerliğin yoğun olduğu yörelerde göçebe aşiretler gezici bir kadıya bağlanmaktadır. Devrek'te Başlarkadı, Bakacakkadı, Kadıköy, Kozlukadı gibi yer isimlerinin bulunması, adı geçen yerlerin gezici kadının görev alanı ile ilgili olmasındandır. 1486 tarihli Camii kitabesi (Şemsi Paşa Cami) Devrek'in o tarihte meskûn mahal olduğunu ortaya koymaktadır. 1356 tarihinde Devrek'in bugünkü yerleşim alanında küçük bir köy şeklinde bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca yöre o dönemde her sene kurulan ve 15 gün süren önemli bir pazaryeri konumundadır (Çelikdönmez, 2000:118-121).

Devrek'in tarihi süreç içerisinde ilk büyük gelişimi 1876 tarihinden sonra olmuştur. Bolu, Mengen, Ereğli, Çaycuma, Safranbolu ve Bartın'a ulaşan yolların Devrek vadisinden geçmesinin Devrek'in ekonomik ve sosyal gelişiminde rolü büyük olmuştur. Bu ekonomik ve sosyal gelişme 1887 tarihinde Bolu Sancağı'na bağlı ilçe merkezi olmasını sağlamıştır. 14 Mayıs 1920'de Devrek müstakil mutasarrıflık olan Zonguldak'a bağlanmıştır.

5. SONUÇ (CONCLUSION)

Devrek ilçesinde yerleşmelerin kuruluş yerinin belirlenmesi ve yerleşmelerin topografya üzerindeki konumları üzerinde doğal faktörlerin etkisi büyüktür. Ancak yerleşmelerin kurulması ve devamlılığının sağlanmasında daha çok beşeri ve ekonomik faktörlerin etkisi olmaktadır.

İlçede yerleşmelerin dağılışı, Devrek Çayı havzasının su bölümü hatları ile sınırlanmaktadır. Yerleşmelerin genellikle Devrek Çayı ve kollarının vadileri boyunca kurulmuş oldukları topografya haritası üzerinde çok belirgin olarak izlenebilmektedir. Bununla birlikte vadi tabanlarından itibaren yamaçlar ve sırtlar boyunca yükseldikçe çeşitli kademelerde pek çok kırsal yerleşme biçimine rastlanmaktadır. Ayrıca sırtlar ve yamaçların dağlık ve tepelik alanlarla birleştiği yüksek, eğimli ve engebeli alanlarda ise yerleşme birimlerinin sayısı gittikçe azalmakta, yerleşme kümeleri arasındaki mesafeler artmaktadır. Yerleşme kümeleri bu şekilde birbirine uzak mesafelerde kurulmuş olduğundan,

topografya üzerinde de oldukça seyrek ve dağınık bir yerleşme dokusu oluşturmaktadırlar.

Kırsal yerleşmeleri meydana getiren yerleşme birimleri arasındaki mesafeler ve bunların arazideki dağılışı düzenleri yerleşme kümelerinin dokusunu belirlemektedir. Buna göre Devrek ilçesindeki kırsal yerleşmelerin oluşturdukları yerleşme dokusu, genel hatları itibarıyla toplu özellik göstermektedir. Yerleşmeler, daha çok toplu dokulu mahalle formundadır. Mahalleler, araziye dağınık bir biçimde yayılarak kümeler oluşturmuştur. Bu yerleşme kümeleri çoğunlukla stabilize yollarla birbirine bağlanmış durumdadır. Ancak bazı mahallelerin birbirleriyle olan bağlantısı hala patika yollar üzerinden sağlanmaktadır. Örneğin, Taşkesen Köyü'nde Hatipler-Ahadoğlu, Hatipler-Aptipaşaoğlu, Hatipler-Deliharman mahalle güzergâhları birbirine patika yollarla bağlanmaktadır. Ulaşım güzergâhları üzerinde gelişme gösteren yeni yerleşim birimleriyle mahalleler birbirine yaklaşmakta ve hatta birleşmektedir. Örneğin, Mekekler köyü merkez mahallesi ile Gümüşpınar köyü Hatipler Mahallesi geçmişte birbirinden kopuk iki küme halinde iken, günümüzde yol boylarında gelişen yerleşme birimleriyle bütünleşmiştir. Mekekler köyü Kırıklar Mahallesi, yol boyunca kurulan yeni yerleşme birimleriyle adeta Devrek şehrine bağlanmış durumdadır. Bu şekilde görünüşü değişen yerleşmelerdeki yeni meskenlerin daha çok köy dışında geçimini sağlayan ailelere ait olduğu dikkat çekmektedir.

Devrek ilçesindeki kırsal yerleşmelerin %65'i (53 köy) 500 metrenin altında kalan alçak seviyelerde yer almaktadır. Bu yerleşmelerin kuruluşunda yerin litolojik özellikleri, akarsular, ulaşım koşulları ve ekonomik faaliyetin türü gibi coğrafi faktörlerin bileşimi etkili olmuştur.

1980'li yılların sonlarına kadar Devrek ilçesi köylerinde halkın birinci derece geçim kaynağı madenciliktir. Zonguldak taş kömürü havzalarında çalışan işçilerin %21'i Devrekli işçilerdir. Devrekli madenciler genellikle Zonguldak'taki Üzülmüş Müessesesinin Asma ve Dilaver'deki maden ocaklarında ve Kozlu'da çalışırlar. 69 köyün temel geçimini madencilikten sağladığı ilçede, köylerinde ikamet edip köy dışında çalışanların önemli bir bölümü maden işçisidir. Maden işçiliği sonraki yıllarda önemini giderek kaybetmiştir. 1980'de köylerin %91'i geçimini madencilikten sağlarken, bu oran 2000'de %75'e, günümüzde ise sifıra kadar gerilemiştir. Bu faaliyetin yerini büyük oranda ormancılık, tarla ziraatı, sebzeçilik, hayvancılık ve ticaret gibi faaliyetler almıştır.

Devrek ilçesinde arazi kullanım durumu açısından ele alınması gereken öncelikli ekonomik faaliyet ormancılıktır. Orman alanları ilçe arazisinin %66'sını oluşturmakta ve ilçe köylerinin %24'ünün (19 köy) orman sahalarıyla doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Devrek ve Yazıcık köyündeki orman işletme müdürlükleri iş gücünü tamamıyla orman köylülerinden karşılamaktadır. Böylece insanlar geçimlerini büyük oranda mevsimlik olarak çalıştıkları orman sahalarından sağlamaktadırlar. Orman köylerinde yaşayan insanlar geçimlerini temin etmek amacıyla orman sahalarında avcılık ve toplayıcılık yapmaktadırlar. Ancak geçimlerini sağladıkları asıl faaliyetler ağaç kesimi, budanması, taşınması ve istiflenmesi gibi aşamalardan oluşan kerestelik tomruk üretimidir. Devrek ilçesi ormanlarından yıllık ortalama 110000 m³ kereste üretilmektedir.

Çalışma alanının %2,6'sı sulu tarıma ayrılmıştır. Buna göre ilçede sebze ve meyve üretimi de önemlidir. İlçenin 48 köyünden 267 çiftçi ailesi seralarında turfanda sebze üretimi yapmaktadır. İlçenin batı yarısındaki dağların güneye bakan yamaçları üzerinde yer alan bağ alanları ise fliş formasyonlarından oluşmuş gevşek topraklı alanlar üzerinde yer almaktadır. 1992-1999 yılları arasında bağ alanları 4 kat

artarken, üretim de buna bağlı olarak artmıştır. İlçede son yıllarda çilek üretiminde de artışlar söz konusudur.

Devrek arazi kullanımının %6'sının mera halinde olduğu düşünülürse, mera hayvancılığın geçim kaynakları arasında çok önemli bir yer işgal ettiği söylenemez. Nitekim Devrek ilçesinin hiçbir köyünde mera hayvancılığı öncelikli geçim kaynağı değildir. Ahır hayvancılığının daha çok geçimlik yapıldığı ilçede, gerek besi hayvancılığı ve gerekse süt inekçiliğinde 1987 yılından günümüze önemli gelişmelerin olması, yapılan devlet yatırımları ve desteklerinin bir sonucudur. Ayrıca 1987 yılından itibaren yapılan çalışmalarla ilçede arıcılığın, 1997 yılından itibaren ise koyuncululuğun özendirilmeye çalışıldığı dikkat çekmektedir. Hayvancılıkla ilgili benzeri hamleler günümüze kadar sürdürülmüş olduğundan 2000 sonrasında 27 köyün birincil geçim kaynağı hayvancılık olmuştur. Bu ekonomik faaliyet de büyük ölçüde madenciliğin yerini almıştır.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- Aydın, T., (1964). Anadolu'da İnsan Toplulukları ve Yerleşme İlkeleri Üzerinde Bir Deneme, İstanbul Teknik Üniv. Mimarlık Fakültesi, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.
- Çakıroğlu, E., (1945). "Bugünkü Devrek Kasabası", A.Ü. DTCF Dergisi, C:4, S:4, s.403-406, Ankara.
- Çelikdönmez, Ö., (2000). Devrek Tarihi, Devrek Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Ankara.
- Denker, B.T., (1977). Yerleşme Coğrafyası-Kır Yerleşmeleri, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- Devrek Dergisi, (1970). Devrek Kültür Derneği Yayını, Yıl:2, C:1, S:12, Ankara.
- Devrek Muhtarlar Derneği, (2008). Köylerin Birincil ve İkincil Geçim Kaynakları.
- Devrek Tarım İlçe Müdürlüğü, 1987-2009 Yılları Arası Tarım İstatistikleri.
- Doğanay, H., (1984). Bölge Planlamasının Coğrafi Esasları, A.Ü. Fen-Edb. Fak. Edebiyat Bölümleri Ders Notları No:63, Coğrafya Bölümü Ders Notları No:8, Erzurum.
- Dönmez, Y., (1985). Bitki Coğrafyası, İ.Ü. Yay. No:3319, Coğrafya Enstitüsü Yay. No:3213, Güryay Matbaacılık, İstanbul.
- Erinç, S., (1973). "Türkiye: İnsan ve Ortam", İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi, S:18-19, s.1-33, İstanbul.
- Gürbüz, O., (1998). "Van Gölü Çevresinde Kır Yerleşmesi", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Dergisi, S:6, s.93-135, İstanbul.
- İç İşleri Bakanlığı, (1982). Köylerimiz 1981, İller İdaresi Genel Müdürlüğü Yayın No:327 Ankara.
- Karagel, H., (2001). Devrek'te Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Elazığ.
- Koçman, A., (1997). "Türkiye'de Yerleşim, Nüfus ve Doğal Kaynaklar", Türk Coğrafya Dergisi, S:32, s.1-10, İstanbul.
- Köy İşleri Bakanlığı, 1972, Batı Karadeniz Havzası Toprakları, Toprak Genel Müdürlüğü Yayın No:273, Raporlar Serisi:500, Ankara.
- Köy İşleri Bakanlığı, (1981). Köy Karneleri, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, APK Dairesi Bşk., Ankara.
- Köy İşleri Bakanlığı, (1983). Zonguldak İli Verimlilik Envanteri, Toprak Genel Müdürlüğü Yayın No:724, Ankara.

- Köy İşleri Bakanlığı, (1985). Köy Envanter Etüdüleri-1981, 67-Zonguldak, Ankara.
- Sakaoğlu, N., (1987). Amasra'nın 3000 Yılı, Zonguldak Valiliği Yayını, İstanbul.
- Sarıkoyuncu, A., (1992). Milli Mücadelede Zonguldak ve Havalisi, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Tanoğlu, A., (1954). "İskân Coğrafyası, Esas Fikirler, Problemler ve Metot", Türkiyat Mecmuası, C:XI, s.1-82, İstanbul.
- Tunçdilek, N., (1967). Türkiye İskân Coğrafyası-Kır İskânı (Köy-Altı İskân Şekilleri), İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay:1283, Coğrafya Enstitüsü Yay. No:49, İstanbul.
- Tunçdilek, N., (1984). "Türkiye Köylerinin Yapısal Özelliklerine Toplu Bir Bakış", İ.Ü. DBCE, Bülten, C:1, S:1, s.23-40, İstanbul.
- Tunçdilek, N., (1986). Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi, İ.Ü. Yay. No:3367, İstanbul.
- Tunçel, H., (1994). Develi İlçesinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi (Basılmamış), Ankara.
- TÜİK, (2007). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
- Türk, M. ve Türk, R., (1982). Karaelmas Ülkesi Zonguldak, Yelken Matbaası, İstanbul.
- Yalçınlar, İ., (1967). "Türkiye'de Bazı Şehirlerin Kuruluş ve Gelişmesinde Jeomorfolojik Temeller", İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi, S:16, s.53-66, İstanbul.
- Zonguldak İl Yıllığı, (1973)